

сутыкае два аднаструктурныя сінанімічныя фразеалагізмы не верыць сваім вушам і не верыць сваім вачам, якія маюць агульную сему ‘вельмі здзіўляцца’. Саматызмы ў складзе гэтых зваротаў уплываюць на іх сэнс такім чынам, што ў першым выпадку актуалізуецца сема ‘здольнасць успрымаць гукі’, у другім – ‘здольнасць бачыць’:

Мама... За горад? Не, лепей калі-небудзь вечарам. Сёння? Ты занадта нецярплівы. Ну, добра, добра. Я скажу дома, што сёння ў мяне кансультацыя, калёквіум. Усё! (Кладзе трубку.)

Сын. Мама, а што такое калёквіум?

Мама ад нечаканасці асела ў крэсле. Яна не верыць сваім вушам, не верыць сваім вачам. У яе амаль шок [2, 1, 273].

У п’есе Касьяна Вясёлага “Не розумам сяміў, а сэрцам” кантактна ўжываюцца агульнапрыняты фразеалагізм за душу браць ‘моцна хваляваць, глыбока трывожыць, рабіць моцнае ўражанне’ [3, 1, 131] і сінанімічны па значэнні аказіяналізм за самае сэрца шчыпле.

Янка. Вот песенька дык песенька! За душу бярэ, за самае сэрца шчыпле [4, 321].

Аказіяналізм валодае большым эмацыянальна-экспрэсіўным значэннем, бо ён мае ў сваім кампанентным складзе займеннік самы, які паказвае на крайнюю мяжу дзеяння. У дадзеным выпадку такой “мяжой” з’яўляецца саматызм сэрца як сімвал перажыванняў, пачуццяў, настрояў.

Нярэдка ў мове беларускай драматургіі выкарыстоўваюцца лексіка-фразеалагічныя сінонімы. У большасці выпадкаў лексічны сінонім знаходзіцца ў прэпазіцыі. У выніку другая частка выказвання больш выразная, чым першая:

Рагочуць хлопцы. Смяюцца молада, залівіста, задорна.

Васіль насцярожыўся, навастрыў вушы [2, 2, 9].

Часам спачатку ўжываецца фразеалагізм, а потым лексічны сінонім, які паўтараецца ў рэпліках розных герояў:

Кавальчук. А-а-а, Церах! Чаму галаву павесіў, з чаго так зажурыўся?

Цярэшка. Так, зажурыўся. А ці толькі я? А яны (у бок песні), думаеш, ад весялосці за-пелі? [2, 1, 150]

Тым самым акцэнтуюцца ўвага чытача на эмацыянальным стане героя, актуалізуецца сема ‘маркоціцца’.

Такім чынам, беларускія драматургі з дапамогай сінанімічных фразеалагізмаў ці фразеалагізма і слова дасягаюць мастацкай выразнасці ў адлюстраванні з’яў рэчаіснасці.

Літаратура

1. Онищук Е.А. Актуализация и трансформация фразеологизмов в художественном тексте (на материале произведений, опубликованных в журнале “Юность”): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – СПб, 1991. – 22 с.

2. Макаёнак А. Зб. тв.: У 5 т. – Мн.: Маст. літ-ра, 1987 – 1990. – Т. 2.

3. Лепешаў І.Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы: У 2 т. – Мн.: БелЭн імя П. Броўкі, 1993. – 2 т.

4. Беларуская дакастрычніцкая драматургія. – Мн.: Навука і тэхніка, 1978. – 536 с.

ПАРАЎНАЛЬНА-СУПАСТАЎЛЯЛЬНЫ АНАЛІЗ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ У БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОВАХ З КАМПАНАНТАМ *КОНЬ*

В. Г. Гаўрыловіч

Навуковы кіраўнік – к.ф.н., прафесар **В. А. Ляшчынская**

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны

Жывёльны свет дасканала ўвасоблены ў беларускай і англійскай фразеалогіі. Паходжанне тых ці іншых заанімных фразеалагічных адзінак (ФА) звязана з асаблівымі якасцямі і ўласцівасцямі жывёл, з той роляй, якую яны адыгрываюць у жыцці чалавека.

Ролю і значэнне каня ў жыцці людзей пераацаніць немагчыма. Гэта свойская жывёла заўсёды была верным памочнікам і спадарожнікам чалавека, увасабленнем надзейнасці і дабрабыту, моцы і высакародства.

У адных ФА вобраз каня дазваляе перадаць адчуванні, пачуцці чалавека. Гэта адчуванне надзейнасці, упэўненасці, радасці і гора: *на кані* ‘у прыемнай сітуацыі, у выгадным становішчы’ [1], *пад канём* ‘у непрыемнай сітуацыі, у нявыгадным становішчы (быць і пад.)’; *на кані і пад канём* – *have been both the rider and the horse* [2] ‘у самых разнастайных, прыемных і непрыемных сітуацыях (быць і пад.)’; *на белым кані* ‘у выгадным становішчы, як пераможца’; *як на сто коней сеў (села, селі)* ‘адчувае вялікую радасць, задавальненне’.

Другія ФА ўжываюцца для наймення з’явы або паняцця, асобы або прадмета. Напрыклад: *ні па кані ні па аглоблях* ‘не так, як каму-небудзь хочацца; ні за аднаго, ні за другога’; *ні вала ні каня* ‘зусім нічога (няма, не было ў каго-небудзь). Пра крайнюю беднасць’; *не ў каня корм* ‘не ідзе на карысць каму-небудзь; не падыходзіць’; *прышыў кабыле хвост* ‘зусім непатрэбны, лішні, не мае дачынення да чаго-небудзь’; *трызненне сівой кабылы* ‘тое, што пазбаўлена ўсякіх падстаў; *конь не валяўся (не качаўся)* ‘нічога не зроблена, не пачата, не падрыхтавана’; *як кабыле воцату (захацелася, зажадалася)* ‘вельмі моцна’; *a stalking horse* ‘выдуманая прычына, адгаворка; падстаўная асоба, шырма; фіктыўная кандыдатура, якая вылучаецца з мэтай расколу галасоў прыхільнікаў іншых партый’; (that’s) a horse of another colour – ‘(гэта) зусім іншая справа’.

Трэція ФА праз вобраз каня характарызуюць чалавека або з’яву. Так, у беларускай фразеалогіі ўвасобіліся такія якасці каня, як кемлівасць, розум і ў той жа час – дурнота, глупства: *ход канём* ‘спрытны, абходны манеўр, разлічаны на поспех у чым-небудзь’; *конь божы (ісусаў)* ‘тупы, неразумны чалавек’; а ў англійскай – трываласць, працавітасць: *a willing horse* ‘чалавек, які з гатоўнасцю бярэцца за што-небудзь, ахвотна ўзвальвае на сябе работу, рабацяга’.

У англійскай мове даволі значная колькасць ФА з кампанентам-заонімам *конь (кабыла)* характарызуюць учынкі і паводзіны чалавека: *be on (get on, ride) one’s (the) high horse* ‘высакамерна трымацца, важнічаць, задавацца, задзіраць нос’; *wild horses wouldn’t drag* ‘каго-небудзь ніякімі сіламі не прымусіш, не адарвеш і г. д.; сілай не вырвеш што-небудзь у каго-небудзь’; *play horse* ‘строіць дурня, дурыць каго-небудзь; абыходзіцца з кім-небудзь груба’. Ідэя бессэнсоўнасці, недарэчнасці дзеяння перадаецца ў ФА: *beat (flog) a dead horse* ‘біць здохлага каня, займацца бескарыснай справай; імкнуцца ажывіць згубленую цікавасць да чаго-небудзь’; *change horses in the midstream* ‘мяняць коней на пераправе, праводзіць буйныя змены ў нязручны або небяспечны момант’.

Адрозненні ў фразеалагічных сістэмах беларускай і англійскай моў сведчаць аб тым, што фразеалогія кожнай мовы мае свае асаблівыя рысы, абумоўленыя розным характарам успрыняцця з’яў акаляючай рэчаіснасці, асаблівасцямі псіхалогіі, спосабу мыслення, спецыфічнымі ўмовамі развіцця матэрыяльнага і духоўнага жыцця носьбітаў абедзвюх моў.

Літаратура

1. Лепешаў І.Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы. У двух тамах. – Мн.: БелЭн, 1993.
2. Кунин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь / Лит. ред. М.Д. Литвинова. 5-е изд. – М.: Живой язык, 1998. – 944с.

ВУЛІЦЫ ГОРАДА МІНСКА

А. С. Чумак

Навуковы кіраўнік – Н. Я. Савіцкая

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

Мэтай навуковай працы з’яўляецца даследаванне назваў вуліц, раёнаў, водных аб’ектаў горада Мінска. Методыка правядзення даследавання ўключае спалучэнне розных метадаў такіх, як апісанне, параўнанне, аналіз і сінтэз.

Эфектыўным сродкам захавання гістарычнай і духоўнай спадчыны, услаўлення памяці выдатных людзей могуць служыць і служаць назвы гарадскіх вуліц, плошчаў, сквераў. Назвы вуліц XIII – XVIII стагоддзяў можна аднесці да назваў-арыенціраў. Яны дапамагалі тагачасным жыхарам лёгка арыентавацца ў горадзе, былі прывязаны да мясцовасці. (Нямігская вуліца ішла ўздоўж ракі Няміга). У канцы XVIII стагоддзя беларускія землі ўвайшлі ў склад Расійскай Імперыі. Пачалося выкараненне ўсяго беларускага – мовы, культуры, традыцый. Гэта закранула і гадонімы горада Мінска. Скарацілася колькасць назваў-арыенціраў. Частка з іх